

„Velice mi záleží na tom, aby se více rozvíjel kontakt mezi vědou a publikem“

Rozhovor s Markem Hengererem nejen o výzkumech habsburských dvorů v raném novověku a psaní biografii

Co vás přivedlo k bádání o habsburských dvorech v raném novověku?

Když opominu skutečnost, že to vlastně ani pořádně nevím, tak v tom velkou roli asi sehrála vídeňská opera, koncertní sál vídeňského hudebního spolku a především Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni, který jsem navštívil během semestrálního pobytu, abych tu našel materiály pro svou seminární práci. Třicetiletá válka mě zajímala již jako gymnaziálního studenta. Tehdy jsem zaměstnával, možná dokonce obtěžoval, městskou knihovnu svými neustálými požadavky na literaturu. Během vysokoškolského studia jsem se pak pod vedením Ronalda G. Asche, Heinze Duchhardta a Rudolfa Schlöglu zabýval především habsburskými tématy. Právě kombinace všech těchto okolností výrazně ovlivnila mou badatelskou volbu.

Ve vlastních výzkumech dějin císařského dvora jste se zabýval především dvorskou společností ve Vídni okolo poloviny 17. století. Čím bylo vaše badatelské směřování ovlivněno?

Na začátku to byly některé klíčové publikace, zejména pak *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700* (česky vyšlo jako *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*; pozn. red.) od Roberta Johna W. Evansa, inspirativní studie předčasně zesnulého Volkera Presse, dále tehdy úplně nová kniha Johannes

Burkhardta o třicetileté válce, činnost Residenzen-Kommission v Göttingenu a nový časopis *The Court Historian*. To vše mě inspirovalo. Ke komorníkům císařského dvora mne přivedl Ronald G. Asch. Naopak Rudolf Schlögl, který vedl moji dizertační práci věnovanou císařskému dvoru a šlechtě v polovině 17. století, mě upozornil na Niklase Luhmanna. Myslím, že to vše dohromady byl dobrý odrazový můstek – zajímavé téma, náročná teorie a dobrá pramenná základna.

Proč jste věnoval pozornost komunikačním sítím vlivných dvorských hodnostářů?

Analýza komunikačních sítí dvořanů se nabízela, abych mohl prověřit nosnost modelu historického uspořádání hofštátu a dělby moci na císařském dvoře.

Z mého pohledu je při vědecké práci důležité pojmout celé bádání takovým způsobem, aby získané poznatky také mohly vést k případnému zjištění, že původní hypotéza byla chybná. Při dobře nastaveném procesu získávání informací lze dosáhnout výsledků, o nichž člověk předtím vůbec neuvažoval.

Ve svých výzkumech se často opíráte o Luhmannovu teorii sociálních systémů. V čem vidíte její metodologické přednosti při bádání o habsburských dvorech?

Podle mého názoru je velkou předností této Luhmannovy teorie vymezení pojmů, popřípadě modelů. Okamžitě poznáte, že Luhmann byl právník. Používal jasné definice, které nerovnosti ve světě nezahazují, nýbrž osvětlují. Odlišní systémových rovin interakce, organizace

FOTO OSOBNÍ ARCHIV M. HENGERERA

Německý historik Mark Hengerer (nar. 1971) po studiu v Münsteru a Kostnici působí od roku 2013 jako profesor západoevropských dějin raného novověku na mnichovské univerzitě. Jeho práce o sociální, strukturální a funkční analýze císařského dvora v polovině 17. století výrazně ovlivnily sociologicky laděný výzkum dějin moci v habsburské monarchii – *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*. *Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne* (2004). Hengererův zájem o politické dějiny Habsburků za třicetileté války vyvrcholil v životopise *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657)*. *Eine Biographie* (2012). Dlouhodobou badatelskou pozornost věnuje také srovnávacímu výzkumu pohřebních symbolů evropských vládců a kultuře paměti jejich pohřebišť v raném novověku – byl editorem nebo spoluvydavatelem prací *Macht und Memoria. Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der Frühen Neuzeit* (2005) a třísvazkového díla *Les Funérailles princières en Europe XVIe–XVIIIe siècles* (2012–2015).

Naštěstí v posledních letech přece jen vyšlo několik nových prací k tomuto tématu – například Robert Bireley (Ferdinand II.), Václav Bůžek (Ferdinand Tyrolský), Lothar Höbelt (Ferdinand III.), Katrin Keller (Marie Bavorská), Alfred Kohler (Ferdinand I.), Renate Schreiber (Leopold Vilém), Werner Telesko (Marie Terezie), Renate Zedinger (František Štěpán Lotrinský). Nesmí se zapomenout na velmi významné práce o habsburských dvořanech, především na monografii od Thomase Winkelbauera.

Je však pravda, že ani trh s odbornou literaturou v tomto směru vědce žádným způsobem nemotivuje. Biografie se podle všeho nezdají být ani vhodným tématem kvalifikačních prací. Musíme mít trpělivost. Je ovšem nutné nepodlehnout tlaku, který je dán formou – tradiční výklad od narození po smrt – nebo silnou osobní vazbou s vědomím uzavřenosti myšlenkového světa. Mám mnoho výhrad vůči žánru biografie, ale jsou mezi námi čtenáři a čtenářky, kteří biografie s potěšením čtou, avšak problémově zaměřené vědecké studie nikdy nevezmou do ruky. Proto mi velice záleží na tom, aby se více rozvíjel kontakt mezi vědou a publikem.

Co bylo pro vás největším úskalím, s nímž jste se musel vypořádat při psaní životopisu Ferdinanda III.?

Ach, těch bylo mnoho. Neměl jsem dostatek času, abych se naučil maďarsky (latina mi pomohla při práci s prameny, ne však s literaturou). Z časových

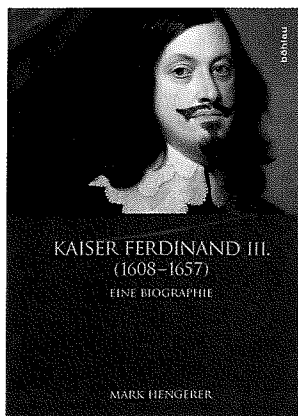
důvodů jsem se již nedostal do Kriegsarchivu ve Vídni, abych mohl studovat korespondenci, která se nachází ve Španělsku. Také jsem měl málo času na výzkum zpráv dalších rezidentů z Římsko-německé říše a dále, což bych jednou velmi rád učinil, na prostudování zpráv florentských vyslanců. Bylo by moc pěkné, kdybych mohl o tomto tématu bádát ještě několik let. Jedno úskalí se mi však překonat vůbec nepodařilo. Nezískal jsem povolení ke studiu v archivu Lobkowitzů. Proto bohužel není zastoupen v komunikačních sítích Ferdinanda III. prezident dvorské válečné rady Václav Eusebius z Lobkowitz. Ve srovnání se stavem dochovaných pramenů k francouzskému královskému dvoru v polovině 17. století je nápadné, že pro období vlády Ferdinanda III. existuje mnohem méně denních relací (*journal*, *Tagzettel*). Naopak nechybí klepy a fámy – v tomto ohledu předložila velmi významné badatelské výsledky Susanne Pils. Ty se však vztahují k pozdější době. Bylo by velmi žádoucí, kdyby po denících a denních relacích kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu – tady mám na mysli velkolepý ediční čin Katrin Keller a Alessandra Catalana – vznikly edice deníků jeho ostatních sourozenců.

Z vašich prací o pohřební kultuře raně novověkých evropských vládců je zřejmé, že vám není cizí koncept symbolické komunikace. V čem spatřujete jeho přednosti a slabiny?

Přednosti se přímo nabízejí. Symbolická komunikace zasadila témata, která

a společnosti na jedné straně a rozlišení diferenciacních vzorů na straně druhé vyzývá v případě dvora především k tomu, abychom jeho analýzu rozvinuli celistvě. V této souvislosti však chci zdůraznit, že odkaz na systémovou teorii neznamená, že se historik zaměří na holistický popis. To výstižně osvětluje Luhmannův dopis Janu Hirschbiegelovi z 18. srpna 1993: *Prozatím vždy jsem nabyt té zkušenosti, že při historických analýzách potřebuji opravdu jen velmi málo pojmů z pojmového aparátu systémové teorie a nemyslím pak na to, že tyto pojmy jsou odvozené a vzájemně propojené. Jen tak (nikoli celkovou konfrontací pojmového aparátu a konkrétní reality) je možné, podle mého názoru, dospět ke zjištění, že s pomocí systémové funkčních analýz toho nakonec vidíme mnohem více než pouhou interpretací pramenů, která pak musí být formou vyprávění nebo nepravděpodobných kauzálních domněnek zpracována do větších obrazců.*

Proč dosud postrádáme moderní zpracování životních osudů řady raně novověkých habsburských vládců?

Pohřeb Ferdinanda I. ve Vídni (1565). Interpretace dobových symbolů v širším kulturním kontextu patří k nosným proudům bádání o habsburských dvorech.

dřívější historická věda považovala za podružná a bezvýznamná, do tolik potřebného koncepčního a metodologického podhoubí. Jestliže se ve svých pracích na tento koncept nijak významně neodvolávám, je to jen proto, že jsem se s jeho základy ve vztahu k teorii symbolů a komunikačním teoriím seznámil již během činnosti výzkumného centra Norm und Symbol na univerzitě v Kostnici. Na druhou stranu je však legitimní se ptát, co představuje nesymbolická komunikace. Tato otázka pochopitelně není míněna úplně vážně. Chci tím jen poukázat na upřesnění pojmu symbol v kontextu komunikační

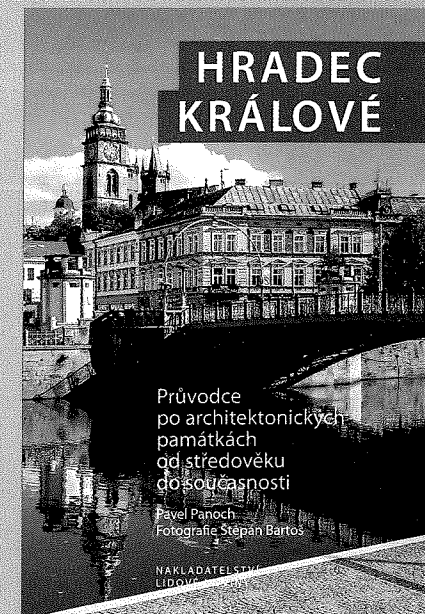
teorie. Nebo řečeno jinak, Barbaru Stollberg-Rilinger, spoluautorku konceptu symbolické komunikace, chápu spíše tak, že nás chce získat pro to, abychom se spolupodíleli na utváření širokého a ne zcela jednolitého spektra teorií. Soudím, že ona sama nahlíží na koncept symbolické komunikace podobně jako Niklas Luhmann na systémovou teorii – cílem nemůže být konfrontace pojmové výbavy, nýbrž analýza pramenů s pomocí několika pojmů. Ale to je pouze moje domněnka.

Jaké perspektivy může očekávat mezinárodní výzkum raně novověkého

císařského dvora? Kam směřuje vaše současné bádání a proč?
Netroufám si činit nějaké prognózy. Naděje však vkládám do intenzivnější mezinárodní a interdisciplinární spolupráce a do posílení významu informačních technologií. Co se týče starších i novějších podnětů z oblasti sociologie, antropologie, umění a ekonomie, čeká nás ještě dlouhá cesta s nejistými výsledky. K tomu přiřadíme viditelný posun témat. Například dějiny citů nebo zvířat u císařského dvora by mohly vzbudit badatelský zájem. Právě univerzity by měly reagovat na nová témata, která zajímají studenty.

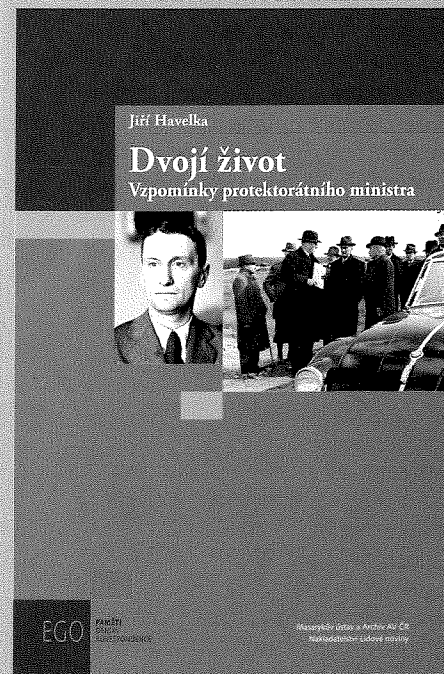
Pokud jde o vlastní bádání o císařském dvoře, v současné době pracuji se skupinou studentů, dále s Renate Schreiber z Vídně a Gerhardem Schönem z Mnichova na edici dopisů arciknížete Leopolda Viléma císaři Ferdinandu III., které jsou uloženy v Riksarkivet ve Stockholmu. Fond patří k pražské kořisti z třicetileté války a dlouho se o něm mnoho nevědělo. Druhý projekt představuje databanka, která bude obsahovat jména císařských dvořanů z 16. a 17. století (kaiserhof.geschichte.lmu.de). Také tento projekt, na kterém se spolupodílí Gerhard Schön z počítačové skupiny pro humanitní vědy na mnichovské univerzitě, profituje z dynamického vývoje v oblasti *digital humanities*. Začali jsme před rokem – dosud byla zpracována první skupina pramenů ke dvoru Ferdinanda III. Moc by mě potěšilo, kdyby mohly být v rámci tohoto projektu financovány také kvalifikační práce studentů, například ke gardám na císařském dvoře. □

Rozhovor připravili Václav Bůžek a Rostislav Smíšek

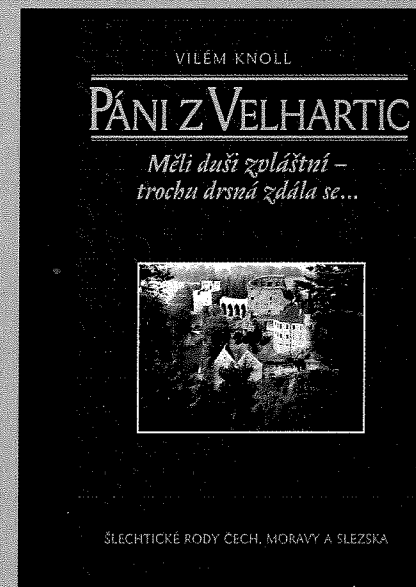

Hradec Králové
Průvodce po architektonických památkách od středověku do současnosti
Pavel Panoch 360 stran
349 Kč

PŘIPRAVUJEME

Dvojitý život
Vzpomínky protektorátního ministra
Jiří Havelka – Josef Tomeš
Robert Kvaček – Richard Vašek (eds.) 300 stran
339 Kč

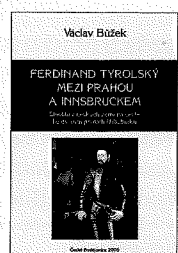
Páni z Velhartic
Měli duši zvláštní – trochu drsná zdála se...
Vilém Knoll 560 stran
389 Kč

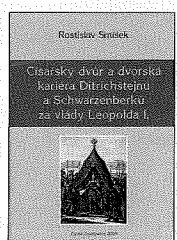
Společenstvo hrdinů
Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750
Vítězslav Prchal 450 stran
449 Kč

DaS doporučuje k tématu

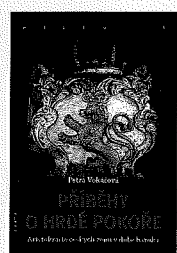
Druhý muž ve státě? Favorité na dvorech Habsburků...

Václav Bůžek
Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků
HÚ FF JU, České Budějovice 2006, 325 s.

Rostislav Smíšek
Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.
HÚ FF JU, České Budějovice 2009, 682 s.

Petra Vokáčová
Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie z českých zemí v době baroka
Academia, Praha 2014, 963 s.

V historii se pořád něco děje...

časopis Dějiny a současnost

- vychází 10× ročně
- autoři: čeští
i zahraniční historici
- nové poznatky
z historických oborů
- články, rozhovory,
pravidelné rubriky

Předplatné za zvýhodněnou
cenu na 1 rok 575 Kč
(10 čísel + výhody pro předplatitele)

SEND, distribuce tisku, www.send.cz,
send@send.cz, tel.: 225 985 225

www.dejinyasoucasnost.cz

dějiny
a současnost

Předplatitelské výhody

- 20% sleva na knižní tituly z produkce NLN
ve Vinohradském knihkupectví
a v e-shopu NLN
- volný přístup do elektronického archivu
- newsletter o akcích pro předplatitele

Na Sibiř!
Umělci ve Velké válce

Středověké
městské knihy

Ve stínu
Anny Frankové

dějiny a současnost

7/2015

Druhý muž ve státě?

Favorité na dvorech
Habsburků v raném novověku

Září 2015
Číslo 7 / ročník XXXVII
cena 69 Kč

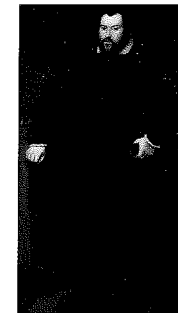

Česko a Norsko: různost diskusí o holocaustu

4 | **Đasovský kompas**

7 | **Historik na cestách**

8 | **Téma:**
Druhý muž ve státě?
Favorité na dvorech Habsburků v raném novověku

10 | **Jáchym z Hradce. Velmož ve službách země a dvora**
Václav Bůžek

13 | **Druhý muž ve státě, nebo jeden z mnoha?**
Rostislav Smíšek

16 | **Jan Václav Vratislav z Mitrovic**
Petra Vokáčová

19 | **První ministr císařovny Marie Terezie**
Ivo Cerman

22 | **Rozhovor s Markem Hengererem**
„Velice mi záleží na tom, aby se více rozvíjel kontakt mezi vědou a publikem“

Na obálce: Fiktivní vyobrazení Jana Adolfa ze Schwarzenberku (1725) z rukopisu Otto Koptika *Genesis Inclitae Familiae Schwarzenbergicae seu Probatissima...* Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov.

Dějiny a současnost, ročník XXXVII (2015) ■ Vydává O. s. pro podporu historické literatury a časopisu Dějiny a současnost v produkci NLN, s. r. o. – Nakladatelství Lidové noviny ■ Redakční rada: Václav Bůžek, Milan Drápala, Zdeněk Hojda, Jan Klápště, Ivan Klimeš, Jan Klípa, Markéta Křížová, Robert Kvaček, Milena Lenderová, Bedřich Loewenstein, Marek Nekula, Robert Novotný, Doubravka Olšáková, Josef Petráň, Jan Randák, Vít Smetana, Jiří Suk, Ivan Šedivý, František Šmahel, Břetislav Vachala, Josef Válek, Vít Vlnas (předseda), Václav Vrabec, Tomáš Winter, Tomáš Zahradníček ■ Redakce: Iveta Coufalová (šéfredaktorka), Martin Šorm (recenzní rubrika; sorm@nlm.cz), Josefina Matyášová (aktuality), Markéta Kofená (jazyková redakce) ■ Grafická úprava: Tomáš Diduryk ■ Sazba a reprodukce: Jan Petříček – NLN, s. r. o. ■ Inzerce: Alena Kovářiková (kovarikova@nlm.cz) ■ Adresa redakce: Náprstkova 10, 110 00 Praha 1, www.dejinyasoucasnost.cz, e-mail: das@nlm.cz ■ **Nevyžádané rukopisy se nevracejí. Maximální délka zaslaných příspěvků 8 normostran. Za věcnou správnost otištěných příspěvků zodpovídá autor.** ■ Redakce poskytuje podklady Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých ČR k digitální elektronické formě textu časopisu pro nevidomé ■ Tisk: UNIPRINT ■ Předplatné SEND Předplatné, s. r. o., telefon: 225 985 225, www.send.cz ■ ISSN 0418-5129 ■ Cena 69 Kč

25 | **Camera obscura**

26 | **Středověké prameny**

28 | **Řeč šlechtických sídel**

30 | **Holocaust Romů jako „neznámý“ nebo „zapomenutý“**
Helena Sadílková, Michal Schuster, Milada Závodská

36 | **Ve stínu Anny Frankové**
Radek Aubrecht

40 | **Na Sibiři!**
Anna Habánová

44 | **Jak Paseka vstoupil do historie**
Pavel Bělina

45 | **Recenze**

50 | **Na nočním stolku**

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

jsm ráda, že vás po dvouměsíční „prázdninové“ odmlce mohu opět uvítat na stránkách ĎaSu. Jeho hlavní téma – Druhý muž ve státě? – se sice vztahuje k ranému novověku, avšak v článcích o osobnostech z 16. až 18. století je možné najít klíč k odpovědím na otázky po vztahu mezi svrchovanou hlavou státu a jejím nejbližším okolím i pro jiná dějinná období, neřkuli pro dnešek. Jak moc se liší osobnosti, které se dostaly ve společenském žebříčku tak vysoko, „tehdy“ a dnes? Co rozhoduje o jejich výběru mezi společenské špičky? Prospěch státu, nebo prospěch osobní?

Nahlédnout do vlastní badatelské „laboratoře“ nechal prostřednictvím rozhovoru německý odborník na dějiny moci v habsburské monarchii, konkrétně v prostředí císařského dvora, Mark Hengerer z Mnichova. Díky rozhovoru, který s ním vedli editoři tematické části Václav Bůžek a Rostislav Smíšek, si čtenář snad udělá představu, jaké otázky si badatel klade, když začíná s výzkumem nějakého konkrétního jevu. A že cílem nebývá prostá „biografie“ jedince, ale především poznání jeho místa ve společnosti, v níž se pohyboval...

I netematická část vám snad nabídne inspirativní čtení – články o vnímání holocaustu v českém a skandinávském prostředí totiž ukazují, že nikdy není pozdě začít diskutovat o ožehavých společenských tabu. A přijměte rovněž pozvání na výstavu o německy hovořících umělcích z českých zemí, kteří se ocitli na frontě Velké války. V této souvislosti nejde jen o samotné umění, ale také o to, jak s těmito osobnostmi jiného jazyka naložili ti, kteří výklad o umění vytvářejí. Jak snadné je „vypadnout“ z dějin...

Inspirativní podzim s ĎaSem vám za redakci přeje
Iveta Coufalová

P. S. Přes léto jsme nejen připravovali nová témata, ale i přestěhovali redakci. Naše nová adresa je:
Praha 1, Náprstkova 10.

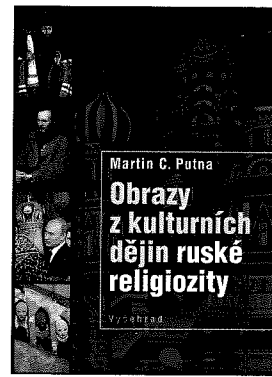

NAKLADATELSTVÍ
VYŠEHRA D
SPOL. S R. O.

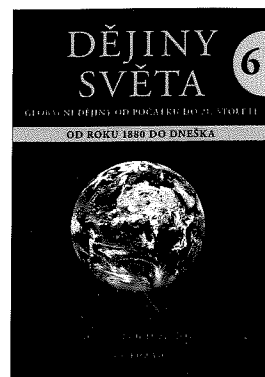
VÍTA NEJEDLÉHO 15,
130 00 PRAHA 3
tel./fax: 224 221 703
info@ivysehrad.cz

Vyšehrad - expedice
Štěrbobohská 44,
102 00 Praha 10
tel./fax: 271 961 380
distribuce@ivysehrad.cz

Při nákupu
v **expedičním skladu**
sleva 20 %
na **www.ivysehrad.cz**
sleva 15 %

Martin C. Putna
OBRAZY Z KULTURNÍCH DĚJIN RUSKÉ RELIGIOZITY
Kniha vysvětluje hlavní body ruských kulturních a duchovních dějin, jež by měl znát každý Čech, který chce rozumět tomu, co se děje v Rusku dnes. Výklad, dokumentovaný na vybraných literárních a uměleckých dílech, je veden od „předdějin“ na řeckém Krymu po současnost: od svatého Vladimíra k Vladimíru Putinovi a od jurodivých k Pussy Riot. Na rozdíl od většiny rusistických prací tato kniha vykládá Rusko „postkoloniálně“. Ne jako jednotné dějiny ruské říše a ruské spirituality, ale jako komplex národních a náboženských tradic, které spoluutvářely prostor východní Evropy, včetně ruských „kontrakultur“ a vlivů německých, mongolských, židovských, katolických či polskolitevských. Zvláštní pozornost je věnována Ukrajině, dědicí „toho druhého Ruska“. Kniha se hlásí k tradici, kterou vyznačují Havlíčkovy Obrazy z Rus, Masarykovo Rusko a Evropa a Černého Vývoje a zločiny panslavismu.
Váz., 336 s., 298 Kč

Hans-Ulrich Thamer (ed.)
DĚJINY SVĚTA 6
Globalizace od roku 1880 do dneška
Vychází závěrečný svazek šestidílné edice *Dějiny světa*. První díl mapuje dějiny světa od počátků do roku 1200 př. Kr.; druhý díl se věnuje starověkým světům a novým říším 1200 př. Kr. až 600 po Kr.; třetí svazek popisuje výklady světa a světová náboženství (600–1500); čtvrtý svazek: *Objevy a nové struktury 1200 až 1800*; pátý svazek nese podtitul *Vznik moderny. 1700–1914*; šestý svazek se věnuje dvacátému století – století razantních proměn.
Váz., 464 s., 598 Kč

KOMPLETNÍ EDICE DĚJINY SVĚTA
(6 vázaných knih)
za zvýhodněnou cenu ~~388 Kč~~
2999 Kč

Moravská galerie v Brně Místodržitelství palác

11/9/2015 – 10/1/2016

Nad výstavou převzal záštitu ministr kultury České republiky Mgr. Daniel Herman a velvyslanec Francie v České republice J. E. p. Jean-Pierre Asvazadourian. Patronkou výstavy se stala Chantal Poullain-Polívková.

Výstava je uspořádána ve spolupráci s Galeríí výtvarného umění v Chebu a Národní galerií v Praze.

www.moravska-galerie.cz

Zastihla je noc

Čeští umělci ve Francii
1938 – 1945